

vant oss vid att beteckna som det svenska, att växa igen, eller går det att rädda? Konferensen klargjorde med full skärpa, att miljö- och naturvårdsfrågor i långt större utsträckning än tidigare borde inrymmas i hembygdsrörelsens arbetsprogram.

- 1969 "Rivningsraseriet - kultur eller okultur"
- 1977 "Värna våtmarkerna"
- 1978 "Landskapsvård i odlingsbygd"
- 1979 "Hembygdsrörelsen och kommunerna"
- 1980 "Folkdräktens utveckling och sociala funktion"
- 1981 "Hembygdsrörelsen och turismen"
- 1982 "Hembygdsrörelsen och hemslöjden"
- 1983 "Hembygdsrörelsen och ungdomen"
- 1984 "Folkmusik"
- 1985 "Fornminnes- och miljövård"
- 1986 "Bevarandet av gamla byggnader i byar och på gårdar"
- 1987 "Hembygdsrörelsen handlingsprogram"

Lektor Josef Rydén medverkade. Grundläggande för handlingsprogrammet är en ideologi, "där människan är i centrum och där

samhörigheten mellan människan och de ekologiska sammanhangen betonas". Det upptar fem arbetsområden, aktuella för svensk hembygdsrörelse:

1. Samla och förmedla kunskap för att hävda hembygdens värden och att därvid inte försumma nutiden, som snart blir historia.
 2. Bevaka natur- och miljöfrågorna för att kunna motverka naturförstörelse och miljöförfall.
 3. Driva enstaka kulturvårdsfrågor med kraft, t ex värden av fornminnen och ortnamnens bevarande.
 4. Verka för ökad kulturturism, bl a genom att erbjuda turisterna arrangemang med förankring i svensk folkkultur.
 5. Stärka samhörigheten mellan människorna i hembygden på olika områden, t ex genom samarbete med andra organisationer och grupperingar.
- 1988 "Landsbygdens år" - "Hela Sverige skall leva".
 - 1989 "Lokalhistorisk forskning"
 - 1990 "Folkmusik- och folkdansåret 1990"
 - 1991 "Miljöåret 1991"

Näverslöjd vid "Björkens dag" i Vreta klostets hembygdsförening.

(Foto: Bertil Eriksson)

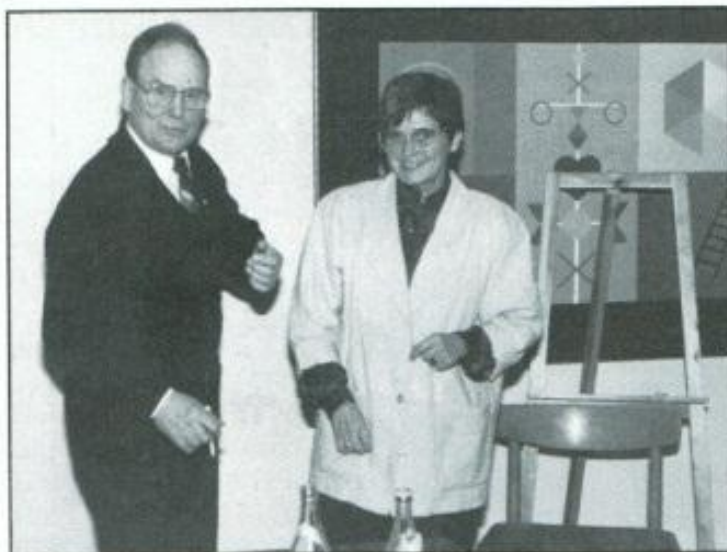
Kampanjen "Hela Sverige ska leva"

En stor satsning med mottot "Hela Sverige ska leva" genomfördes 1988. Kampanjen bestod av en folkrörelsegren kallad "Levande bygd och natur" och en efterföljande statlig kampanj "Landsbygd 90". Många hembygdsföreningar och andra organisationer medverkade bl a genom att föra en budkavle runt i bygden för insamling av projektidéer och lokala handlingsprogram.

På bilden överlämnar Malin Svensson i Oppeby Hembygdsförening budkaveln till Arne Magnusson i Hycklinge JUF.

(Foto: Evert Johansson)

Vid januarikonferensen 1989 medverkade bland andra författaren Gunnar Arnborg, som här ses tillsammans med Airi Christofferson.

(Foto: Börje Pettersson)

En av de hembygdsföreningar som ägnar sig åt lokalhistorisk forskning är Ö Skrukeby. Här visar föreningen sina möjligheter vid en hembygdsutställning i Gamla Linköping.

(Foto: Eric Carlegrim)

Vid årsmötet i Finspång 1984 blev Elof Gustafsson ny ordförande efter Bertil Nilsson. Framför Risinge hembygdsgård ser vi från vänster: Carl Thelander, Per S Anelid, Berndt Möller, Elof Gustafsson och Bertil Nilsson.
(Foto: Stig Karlsson)

Vid årsmötet i Åtvidaberg 1987 berättade Yngve Sahlin (till vänster om entrén) om Hembygdsföreningen och dess samlingar.

Årsmötet - kärnan i verksamheten

Årsmötet är Hembygdsförbundets beslutande organ, vari alla anslutna hembygdsföreningar äger rätt att deltaga med ombud och genom dessa utöva inflytande på verksamheten. Sådana sammankomster har hållits regelbundet från och med år 1976 och på olika platser i länet, mestadels med en lokal hembygdsförening som värd: 1976 och 1980 i Norrköping, 1977 i Mjölby, 1978 och 1981 i Linköping, 1979 och 1983 i Kisa, 1982 på Löfstadslott, 1984 i Finspång, 1985 i Ödeshög, 1986 i V Ny, 1987 i Åtvidaberg, 1988 i Gryt, 1989 i Vånga, 1990 i Borensberg och 1991 i Skärblacka.

Ett varierande utbud av studiebesök har oftast bildat ram omkring årsmötena. Flera av Östergötlands förnämsta hembygdsgårdar har besökts, i Kisa, Mjölby, Vånga, Åtvidaberg och Ödeshög för att nämna några. Viktiga kulturminnen har presenterats av sakkunniga guider, t ex Löfstad slott, den gamla kyrkan i Risinge, S:ta Maria, och Åtvids gamla kyrka. Miljökänsliga industrier har studerats i Kisa och Skärblacka. Syftet med dessa årsmötesinslag är att vidga kunskapen om vårt verksamhetsområde men även att öka förståelsen och intresset för de många oskattbara värden, som hembygdsrörelsen har till mål att vårda och skydda.

Ibland har årsmötesförhandlingarna kompletterats med föredrag av sakkunniga i orten om intressanta lokala företeelser eller minnen.

På årsmötena fastställs riktlinjerna för Hembygdsförbundets verksamhet, vilka till sina huvuddrag är uttryckta i förbundets stadgar. På grund av ändrade förutsättningar måste dessa då och då bli föremål för omarbetningar, vilket skett åtskilliga gånger genom åren. En sådan utfördes inför årsmötet i Norrköping 1976, då det bestämdes, att förbundsstyrelsen skulle bestå av ordförande och tolv ledamöter, av vilka årsmötet valde

ordförande och tio ledamöter, styrelsen för Östergötlands Fornminnes- och Museiförening utsåg en ledamot och Östergötlands landsting en.

År 1979 ändrades stadgarna på nytt. På årsmötet i Kisa fastställdes styrelseledamöternas antal till åtta utöver ordföranden. Samtidigt inrättades en ny rådgivande församling, representantskapet, vari anslutna föreningar ägde utse vardera ett ombud. Representantskapet skulle sammanträda en gång varje höst. "Sammanträdet har till ändamål allmän och fri debatt om hembygdsverksamheten inom förbundets verksamhetsområde. Representantskapet har ingen beslutande funktion men vid dess möten skall frågor tagas upp och förberedas, som bör behandlas vid förbundets årsmöte."

Stadgarna har varit föremål för ytterligare en revidering, varigenom anordningen med representantskap togs bort. Detta kom egentligen aldrig att fylla sin tänkta uppgift och kunde därför saklöst avföras från förbundets organisation. I stället infördes beteckningen höstkonferens, som redan använts under många år som namn på verksamhetsårets sista stora arrangemang. De nya stadgarna fastställdes på årsmötet i Borensberg 1990.

Årsmötena sträcker sig i allmänhet över flera timmar, varför arrangörerna också haft att svara för att deltagarna fått någonting till livs. Under det första hembygdsförbundets tid bestod detta inslag oftast av en middag på någon restaurang i orten, mestadels efter årsmötets slut. Längre fram nöjde man sig med att servera kaffe eller te med smörgåsar. År 1985 erhöll denna måltid en ny form. Ödeshögs hembygdsförening bjöd då årsmötesdeltagarna på årtsoppa med smörgåsar samt kaffe, vilket blev upphov till en mycket uppskattad måltidstradition inom östgötsk hembygdsrörelse.

Deltagarna i årsmötet 1987 besökte "Solkanonen". Bertil Göransson berättade om kanonens säregna konstruktion.

(Foto: Ingrid Rosander)

Vid årsmötet i Gryt 1988 berättade hembygdsföreningens ordf Alsing Svensson om fisket.

(Foto: Bertil Eriksson)

Gryts hembygdsförening visade en fiskebod med gamla redskap.

(Foto: Bertil Eriksson.)

Vid årsmöte i Vånga 1989 studerades bergsbruket i Vånga bergslag.

Höstkonferensen och annan verksamhet

Årsmöten och januarikonferenser har varit de viktigaste utåtriktade arrangemangen genom åren. Dessutom har man under de aktiva perioderna anordnat ytterligare en eller flera sammankomster varje år, av synnerligen varierande karaktär. Till en början betecknade man dessa som hembygdsdagar eller sommarutflykter, förlagda till olika delar av landskapet. Här kan nämnas sommarutflykten till Åtvidaberg år 1970, bl a med besök på Adelsnäs och rundvandring i det gamla bruksområdet till Åtvids gamla kyrka, samt hembygdsdagen med spelmansstämma i Ödeshög år 1974.

Den mest omskrivna av dessa sammankomster var måhända hembygdsfesten i Sättra ängar i Röks socken den 11 augusti 1977, med mycket omväxlande program, bl a med musik av Ödeshögs spelmanslag, uppvisning av Röks folkdanslag samt olika slags lekar och tävlingar. Rektor Björn Helmfrid höll föredrag om Röks socken med tyngdpunkten på befolkningens liv och levnadsförhållanden under 1500- och 1600-talen.

Sättra ängar blev naturreservat på 1970-talet, varvid skötseln av området anförtröddes åt naturvårdande myndigheter. Ängarna hade tidigare hävdats på gammaldags sätt av markägaren, en hävd som bygger på flerhundraårig tradition. Dessa ängar är förnämliga representanter för den ängskultur, som ägt bestånd alltifrån forntiden, dvs mer än ett årtusende.

Sedan anordningen med ett representantskapsmöte på hösten införts genom beslut på årsmötet i Kisa år 1979, kom detta i fortsättningen att bli det tredje årliga stora arrangemanget i Hembygdsförbundets regi. Ganska snart började beteckningen "höstkonferens" att nyttjas för denna sammankomst, som anordnades på olika orter med den lokala

hembygdsföreningen som värd. Deltagarna har vid dessa tillfällen bjudits på mycket förnämliga program, bestående av studiebesök, föredrag, diskussion och den traditionella lunchen med ärtsoppa. Norrköping, Åtvidaberg, Motala, Mjölby, Kärna, Vikbolandet, Malexander, Österbymo, Tjällmo och Rimforsa har i nämnd ordning gästats i detta sammanhang.

År 1979 var Östergötlands Hembygdsförbund värd för Riksförbundets årsstämma med förläggning på Ombergs Turisthotell. Stämman, som öppnades av landshövding Per Eckerberg, följde utöver årsmötesförhandlingarna följande program:

19 maj Rundtur på Omberg under ledning av jägmästare Henrik Danckwardt Lillieström med studier av naturreservatets skötsel, dess flora och fauna samt åtgärder för ett effektivt skogsbruk. Ett besök på fornborgen ingick även.

20 maj Studiebesök vid Alvastra kloster och pålbyggnaderna, Heda kyrka samt Slottet och Klosterkyrkan i Vadstena.

Protokollsoken berättar därom:

"Riksförbundets årsstämma i Östergötland blev en framgång för förbundet. Antalet deltagare överskred i hög grad det som varit vanligt tidigare år. Programmet hade väckt livlig uppskattning bland deltagarna. Man hade dock tyvärr otur med vädret, varför inte alla planerade arrangemang kunnat fullföljas. Som en direkt följd av den lyckade riksstämman hade Hallands Hembygdsförbund anmält, att man ämnade besöka Östergötland 10-12 augusti och bett rektor Björn Helmfrid utforma en resplan för deras besök här, med besök i Vreta kloster, Söderköping och skärgården med en båtutflykt för deltagarna, som beräknades uppgå till 80-90 personer."

Till värn för hembygdens miljö

Hembygdsförbundets stadgar innehåller bl a uppgiften "att värna om hembygdens miljö, dess kultur och naturminnen" och att genom samverkan med myndigheter på olika nivåer "arbeta för hembygdsrörelsens syften". Dokumenten från de gångna femtio åren berättar om många tillfällen, då länsorganisationens ledning på olika sätt och med olika medel agerat inför hot mot sådana värden, som hembygdsrörelsen vill värna om, dock utan att alltid se någon effekt av sitt engagemang. Låt oss välja några exempel i kronologisk ordning från denna omfattande dokumentation.

År 1943 deltog förbundet i en aktion för att skydda Tåkerns växt- och djurliv, som hotades genom planer på en invallning av ett område tillhörande Väversunda gård. Förbundet avlät gemensamt med Östergötlands läns Jaktvårdsförening en skrivelse till Sörbygdens vattendomstol och erinrade i den om de faror, som den föreslagna invallningen skulle medföra för den förnämliga fågelsjön och vädjade samtidigt om största möjliga hänsyn till naturvårdens intressen vid ärendets handläggning. Domstolen lät sig emellertid inte påverkas av denna inlaga utan avgjorde ärendet till förmån för invallningsföretaget.

Den nya sträckningen av väg nr 121 (nuvarande väg nr 34) söder om Brokind kom att engagera Hembygdsrets ledning under flera år. Enligt ett framlagt förslag skulle vägen gå på öarna i sjön Järnlunden förbi Rimforsa mot Kisa, varigenom stora skönhetsvärden skulle spolieras. På anmodan av kretsordföranden Ulf Ribers deltog SöH:s vägvårdskonsulent Arne Segerros år 1959 vid en besiktning av den föreslagna sträckningen tillsammans med representanter för Vägförvaltningen, Länsstyrelsen och länets naturskyddsråd. Det konstaterades då, att vägdragningen över Järnlundens övärld skulle medföra betydande negativa effekter på landskapsbilden och naturförhållandena. SöH begärde därför hos vägmyndigheterna, att en

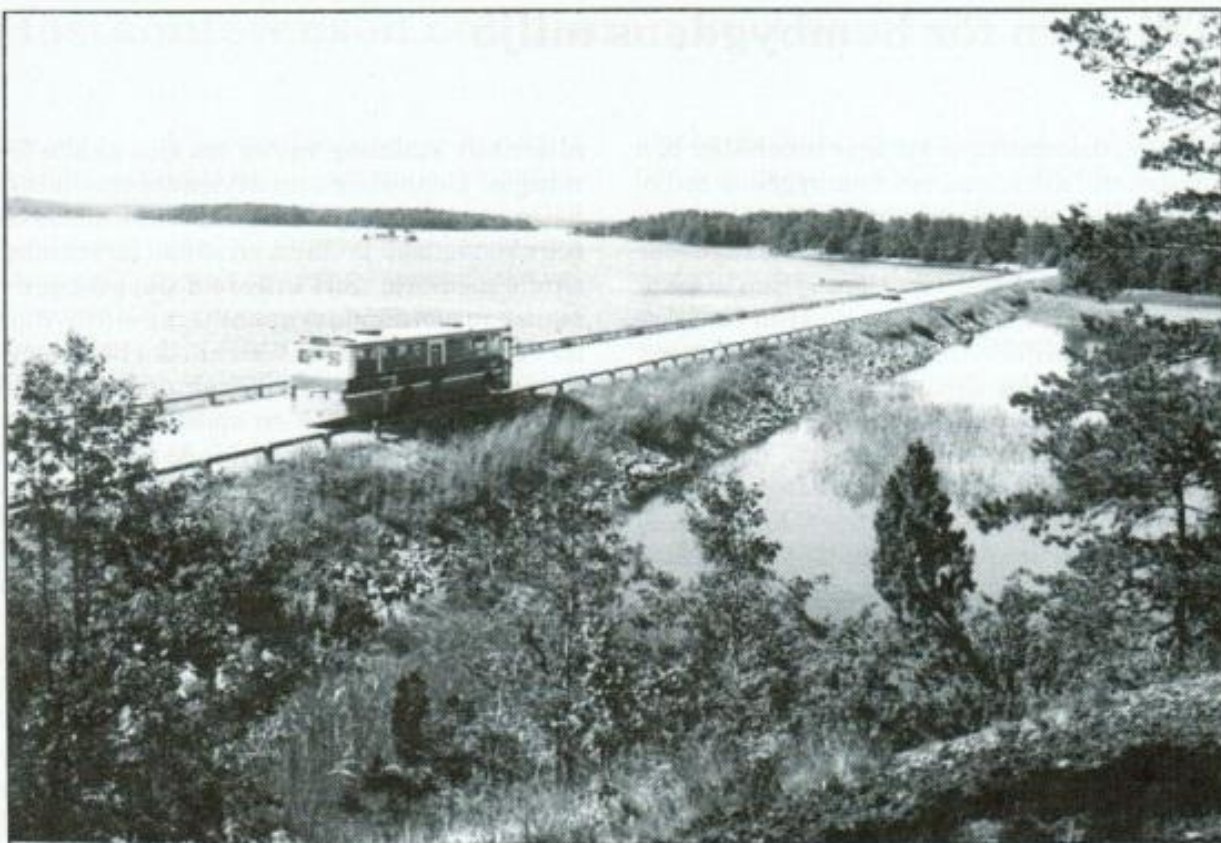
alternativ stakning väster om sjön skulle företagas. Denna begäran avvisades emellertid på grund av de mycket stora trafiktekniska och ekonomiska problem en sådan sträckning skulle medföra. SöH krävde dock, att om de landskapsvårdande synpunkterna måste vika för ekonomiska och trafiktekniska bedömanden, vägavsnittet inom Järnlundens sjöområde blev föremål för en speciell utredning beträffande landskapsvårdande åtgärder.

Handläggningen av detta besvärliga ärende drog ut på tiden. Hembygdsrörelsens folk liksom andra påtryckargrupper, såväl lokala som regionala, uppvaktade ansvariga myndigheter i flera omgångar utan att dessa lät sig påverkas. Ett förslag till vägdragning öster om sjön presenterades men förkastades. Effekterna på sjömiljön blev betydande även med denna sträckning, som dessutom skulle medföra avsevärda ingrepp i berörd terräng. Återstod slutligen endast alternativet med väg över Järnlundens arkipelag, som också fastställdes. Man fann, "att en sådan vägsträckning skulle kunna erbjuda stora skönhetsvärden för de vägfarande och tillfällen att utnyttja sjöns öar och holmar för bad och rekreation", även om stora värden därvid kom att offras.

Vägsträckan över Järnlunden togs i bruk år 1966.

År 1965 hemställde länsorganisationen i en skrivelse till Riksantikvarieämbetet och Statens Naturskyddsnämnd, att bestämmelser utfärdades, innebärande anmälningsskyldighet innan ingrepp i landskapet företogs.

Allt sedan början på 1970-talet har Hembygdsförbundets ledning uppmärksammat följt frågan angående förändringar på ortnamnsbeståndet, bl a slopandet av en del Orts- och gårdsnamn vid övergången till registrering på data av sådana namn i lantmäterimyndigheternas olika arkiv. En överenskommelse har träffats mellan Riksantikvarieämbetet och Lantmäteristyrelsen om att sådana ändringar inte skall företagas

Den vackra vägen byggd på öar i sjön Järnlunden.

(Foto: Paul Aineström)

utan föregående diskussion mellan dessa parter.

År 1978 uppmärksammades frågan om öppnandet av en bergtäkt på Styvinge ägor i Vist socken och hotet mot det närbelägna fornminnesområdet vid Hjortkälla, som denna exploatering komme att innebära. Försöket att förhindra att täkten öppnades misslyckades dock, men förbundsledningen fortsatte att bevaka täktverksamheten för att om möjligt reducera skadeverkningarna därav.

År 1988 engagerades sig förbundsstyrelsen för skyddet av hållristningarna vid Herrevadsbro, som hotades av den nya sträckningen av E4 förbi Norrköping. Ur årsberättelsen från år 1988 är följande avsnitt hämtat:

"När schaktningen av den nya motorvägen påbörjades, uppmärksammades, att den hållristningslokal, som man kände till där, var mer omfattande än man tidigare visste. Dessutom innehöll den ristningar som var

mycket ovanliga. En protestaktion som startade i Borgs kyrka mot den planerade sträckningen av E4:an kom att så småningom resultera i en viss förskjutning av den planerade motorvägen för att skydda den största delen av hållristningslokalen. Ordföranden deltog i mötet i Borgs kyrka och uttalade som sin uppfattning, att hembygdsrörelsen vid detta och liknande tillfällen noga bör bevaka att skada ej sker, men att hänsyn måste tagas till omständigheterna.

Styrelsen beslutade vid sammanträdet den 28 november 1988 att avge en skrivelse till Riksförbundet för Hembygdsvård i frågan. Riksförbundet har tillsammans med Östergötlands Hembygdsförbund uttalat sig i denna fråga."

RfH gjorde bl a följande uttalande:

"Riksförbundet för Hembygdsvård (RfH) uttalar härmed sitt stöd för den opinion, som motsätter sig den vägbyggnad som hotar att